

Український державний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

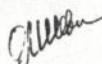
На правах рукопису

ШЕВНИК ОЛЕНА ЛЕОНІДІВНА

ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ - 1995

Дисертація є рукописом.

Дисертація виконана на кафедрі культурології Українського державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова

Науковий керівник - академік АПН України,
доктор філософських наук,
професор **ЗЯЗКН ІВАН АНДРІЙОВИЧ**

Офіційні опоненти - доктор педагогічних наук,
професор **КОВАЛЬ ЛАРИСА ГРИГОРІВНА**
- кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
МИРОПОЛЬСЬКА НАТАЛІЯ ЄВГЕНІВНА

Провідна організація - Південноукраїнський державний педагогічний університет ім.К.Д.Ушинського

Захист дисертації відбудеться "21" вересня 1995 р.
о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К ІІЗ.01.02
в Українському державному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова за адресою: 252030, м.Київ, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім.М.П.Драгоманова.

Автореферат розіслано "16" серпня 1995 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Л.В. Долинська -

ДОЛИНСЬКА Л.В.

ЛНБ ім. В. Стефаніки
АН України

ЛНБ України ім.В.Стефаніки

00755457 (X)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Утвердження принципу гуманізації змінює не лише соціальну, а й пізнавальну ситуацію, створюючи нову парадигму науки, зокрема педагогічної, в якій людина стає пріоритетним предметом пізнання. Дослідження процесу формування особистості вчителя, як включеної у діяльність по відтворенню культури суспільства, повинно відбуватись у контексті цього принципу. Тому професійна підготовка майбутнього вчителя має розглядатись в площині його гуманітарно-естетичного виховання, засвоєння ним культурних цінностей минулого і сьогодення, передачі йому досвіду естетичної діяльності та емоційно-ціннісного відношення до мистецтва.

Художньо-естетичний досвід особистості сприяє засвоєнню нею соціального досвіду, втіленого в явищах художньої культури. Вища педагогічна школа з її спрямованістю на системність навчання забезпечує орієнтацію художньо-естетичного досвіду на педагогічну діяльність майбутнього вчителя. При цьому художньо-естетичний досвід регулює естетико-педагогічну діяльність вчителя, визначає оптимальність її організації, цілісність та адекватність процесу засвоєння учнями художніх цінностей.

Формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя стає одним з важливих і своєрідних напрямків навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі особливо у зв'язку з введенням у середніх школах навчального предмету "Світова художня культура" і відкриттям відповідної спеціальності у педагогічних вузах України. Це, безперечно, викликає необхідність у підготовці вчителів такого фаху та їх післядипломної перепідготовці.

Проте практика свідчить, що до цього часу зберігаються диспропорції у професійній та загальнокультурній підготовці студен-

тів у педагогічних вузах, наявні стереотипи традиційної просвітницької педагогіки з її орієнтацією на підготовку вчителя-предметника, недостатньо реалізується духовний потенціал педагогічного впливу на особистість студента явищ художньої культури. Навіть на тих факультетах, де зміст навчального процесу вимагає його цілеспрямованої художньо-естетичної орієнтації, відсутня цілісність підходів до формування естетичної культури та забезпечення педагогічної установки на її практичне застосування.

У сучасних наукових дослідженнях вказується на художньо-естетичний досвід як на таке якісне особистісне утворення, сформованість якого забезпечує цілісність художньо-естетичної діяльності людини та виявляє універсальне ціннісне відношення її до буття.

У рамках загальнофілософської інтерпретації /А.І.Аверін, М.Бердслей, Б.Бленшард, Л.П.Буєва, І.А.Зязюн, В.П.Іванов, Р.П.Шульга та ін./ художньо-естетичний досвід особистості трактується як особлива суб"єктивна форма освоєння оточуючого світу, як умова гармонізації усіх елементів структури особистості.

Психологічна теорія розглядає досвід одним з компонентів структури особистості, який виражає змістовне у ній /Л.І.Воробьова, К.К.Платонов, Т.В.Снегірьова та ін./.

Педагогічна наука зосереджує увагу на проблемах пошуків оптимальних умов та шляхів педагогічного керівництва процесом інтегрізації духовного досвіду людства /Т.М.Завадська, Г.Полов, Ф.Кеппел, Т.С.Левшенко, І.Я.Лернер, Г.М.Падалка, О.П.Щолокова та ін./.

На жаль, у більшості з наукових досліджень художньо-естетичний досвід розглядається як сукупність певних естетичних знань, умінь та навичок, а естетичне спрямування особистості при цьому

тракується як формування відмежованих між собою естетичних ідеалів, смаків, інтересів, потреб.

У пропонованому дослідженні робиться спроба системного аналізу естетико-орієнтованої професійно-педагогічної діяльності вчителя. При цьому виявлені психологічні особливості конкретного виду діяльності визначають специфіку підготовки до нього, оволодіння всіма аспектами його змісту.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка спеціаліста в умовах вищої педагогічної школи.

Предмет дослідження - формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя в системі вищої педагогічної освіти.

Мета дослідження - науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити шляхи та засоби формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя.

Гіпотеза дослідження: результативність підготовки студентів до естетико-педагогічної діяльності залежить від педагогічного забезпечення процесу формування їх цілісного художньо-естетичного досвіду через розвиток художньої ерудованості, художньої емпатійності та сприйнятливості до художньої форми.

Завданнями дослідження є:

- розробка та теоретичне обґрунтування наукової моделі художньо-естетичного досвіду як підструктури особистості;
- виявлення рівня сформованості художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів;
- визначення педагогічних шляхів та засобів формування художньо-естетичного досвіду студентів в процесі їх підготовки до навчально-виховної діяльності;
- розробка педагогічної технології керівництва формуванням художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів в умовах навчаль-

ного процесу у вищій педагогічній школі.

Теоретичною основою дослідження є філософські положення, покладені в підгрунтя теорії особистості, та виявлення її відношень у структурі зв'язків з оточуючою дійсністю; трактування естетичного як виразного буття об'єктів дійсності; наукові засади багаторівневого, багатоаспектного навчання з орієнтацією на диференціацію та індивідуалізацію освіти; концепція національної педагогічної освіти.

Під час дослідження використовувались такі методи: теоретичний аналіз філософської, педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої літератури; педагогічні спостереження, інтерв'ювання, анкетування; ранжирування, шкалування; метод експертних оцінок та самооцінки; методи математичної статистики, автоматизації програмованої обробки даних експерименту.

Дослідження проводилось в Українському державному педагогічному університеті ім.М.П.Драгоманова на педагогічному та музично-педагогічному факультеті /де здійснюється підготовка вчителів світової художньої культури/.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що конкретизовано зміст поняття "художньо-естетичний досвід"; визначено цілісну структуру художньо-естетичного досвіду вчителя, яка включає художню ерудованість, художню емпатійність та сприйнятливість до художньої форми; обґрунтовано шляхи та засоби оптимізації формування художньо-естетичного досвіду студентів педвузу.

Теоретичне значення: розширено понятійний апарат теорії естетичного навчання та виховання; розроблено науково-теоретичну модель художньо-естетичного досвіду; окреслено його місце в структурі професійної діяльності вчителя; обґрунтовано систему та структуру формування художньо-естетичного досвіду; визначено по-

казники та критерії його оцінки і виявлено рівні сформованості художньо-естетичного досвіду; розроблено структурну модель процесу обробки результатів оцінки сформованості художньо-естетичного досвіду та його окремих компонентів.

Особистий внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні залежності процесу формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя від активізації їх суб"єктивного естетичного відношення до мистецтва на основі усвідомлення об"єктивної цінності явищ художньої культури та експериментальній перевірці і впровадженні педагогічної системи технологій по формуванню художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя.

Практичне значення: створено і впроваджено програму з навчальної дисципліни "Шкільний курс світової художньої культури та методика його викладання", на основі якої розроблено змістовно-технологічне забезпечення процесу формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя і систематизовано різні засоби естетичного навчання та виховання студентів; створено і впроваджено методичні рекомендації з навчального курсу світової художньої культури для студентів педагогічних вузів.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, використанням комплексної методики дослідження, яка відповідає суті визначеної проблеми та логіці проектування дослідження; аналізом значного теоретичного та емпіричного матеріалу; поєднанням якісного та кількісного аналізів; значним об"ємом вибірки груп досліджуваних; автоматизацією процесів обробки даних.

Впровадження: Програма для студентів педагогічних вузів "Шкільний курс світової художньої культури та методика його викладання" /у співавторстві/, затверджена Міністерством освіти України, та

Методичні рекомендації, за якими працюють на музично-педагогічних факультетах педагогічних вузів України /Київ, Одеса, Харків, Миколаїв та ін./ та на курсах підвищення кваліфікації при інститутах удосконалення вчителів.

Апробація. Результати дослідження виголошені на Міжнародній конференції з естетичного виховання молоді /Херсон, 1991 р./, Міжнародній конференції "Культура і освіта" /Вінниця, 1995 р./, Республіканській науково-практичній конференції з питань удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури /Київ, 1992 р./, Міжвузівській науковій конференції з проблем самореалізації особистості /Київ, 1990 р./, а також на наукових конференціях УДПУ ім. М.П.Драгоманова /1986-1995 рр./. Теоретичні положення, результати дослідження та методичні рекомендації відображені у 7 публікаціях автора і позитивно оцінені за конкурсною програмою "Трансформація гуманітарної освіти в Україні" Міжнародного Фонду "Відродження".

На захист виносяться положення:

1. Формування художньо-естетичного досвіду вчителя як інтегративного особистісного утворення, яке є результатом художньо-естетичної діяльності особистості, базується на розвитку художньої ерудованості, художньої емпатійності та сприйнятливості до художньої форми.

2. Змістовною основою формування художньо-естетичного досвіду вчителя є: а/цілеспрямована художньо-естетична орієнтація загальнофілософських та педагогічних дисциплін у системі міжпредметних зв'язків; б/системність організації навчального матеріалу; в/експериментальна педагогічна технологія організації художньо-естетичної активності студентів педвузу.

Структура дисертації: дисертація складається з вступу, двох

розділів, висновків та додатку, який вміщує 6 таблиць, 3 програми для ЕОМ і 6 текстових матеріалів.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність проблеми, визначається об'єкт, предмет, гіпотеза, мета та завдання дослідження, формулюються основні положення, які виносяться на захист, характеризується наукова новизна, особистий внесок автора, практичне та теоретичне значення роботи.

У першому розділі - "Формування художньо-естетичного досвіду особистості майбутнього вчителя як психолого-педагогічна проблема" - розкривається психолого-педагогічний зміст феномену художньо-естетичного досвіду особистості.

Аналіз історико-філософського, історико-психологічного аспектів проблеми досвіду особистості дозволяє виявити шляхи формування різних моделей теоретико-пізнавального процесу /Демокрит, Платон, середньовічні номіналісти та реалісти, Р.Декарт, Г.Лейбніц, Ф.Бекон та ін./, стрижнем яких є категорія досвіду як форми чуттєвого знання. У сучасних філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях /І.А.Зязюн, В.П.Іванов, І.Я.Лернер, В.Г.Панов, К.К.Платонов, Д.Свейер, Р.Уоллхайм та ін./ проблема досвіду переосмислюється в екзистенціальному аспекті переживання особистістю свого життєвого процесу. Виявляє себе тенденція до конструктивного визначення місця категорії досвіду у побудові глобальних філософських та психолого-педагогічних систем. Власне естетичний досвід особистості як результат її емоційно-ціннісного відношення до буття розглядається сучасними дослідниками /У.Гейтскелл, В.Келлі, Б.Крітенден, Р.Пітер, Дж.Хорн та ін./ як умова універсальної гар-

монізації елементів структури особистості.

Оскільки естетичний досвід майбутнього вчителя світової художньої культури спрямовується на художні об'єкти, в дисертації пропонується розглядати становлення особистості студента педвузу в аспекті формування цілісного феномену художньо-естетичного досвіду. Останній визначається як інтегративне особистісне утворення, яке є результатом художньо-естетичної діяльності особистості та змістовною стороною якого виступає естетичне відношення до мистецтва.

Художньо-естетичний досвід особистості розглядається в дослідженні як результат спілкування останньої з художніми цінностями, відображення у її свідомості змісту та форми художніх явищ. Він формується внаслідок засвоєння досвідів суспільства, закріплюється у вигляді стійких ціннісних орієнтацій і є специфічною програмою соціальної поведінки.

В дисертації обґрунтовується місце художньо-естетичного досвіду вчителя в структурі його педагогічної діяльності як такого, що скеровує творчий художньо-педагогічний пошук, сприяє виявленню індивідуального стилю педагогічної діяльності, активізації педагогічної уяви та фантазії, впливає на вибір оптимальних рішень, інтуїтивне передбачення результатів. Художньо-естетичний досвід майбутнього вчителя світової художньої культури визначається стійким інтересом до художньої сфери педагогічної діяльності, високою естетичною пізнавальною активністю, усталеністю системи значущих мотивів звернення до мистецтва, адекватністю естетичного відношення до художніх явищ, змістовністю орієнтацій в просторі художньої культури. Тому сформованість художньо-естетичного досвіду пропонується розглядати як якісну характеристику особистості вчителя світової художньої культури, а в умовах навчального процесу в пе-

дагогічному вузі - як характеристику його ефективності.

Аналіз наукової літератури виявляє тенденцію дослідження художньо-естетичного досвіду особистості у відокремленості його складників /Д.К.Бусурашвілі, О.М.Коробко, Н.С.Можайкіна, М.М.Фоменко та ін./ . Недостатнє теоретичне осмислення проблеми призводить до її недооцінки в практиці художньо-естетичного виховання у вузі.

Ми виходили з того, що художньо-естетичний досвід є системою зв'язків, існуючих лише процесуально в людській діяльності. Його структурні компоненти не можуть бути всебічно досліджені, а тим більш сформовані відокремлено один від одного, якщо вони є елементами цілого. Формування особистості визначається зростанням цілісності, інтегративності її психологічної організації, посиленням взаємозв'язку різних її ягостей та характеристик. У дисертації показано, що психофізіологічні особливості юнацького віку сприяють інтеріоризації художньо-естетичного досвіду як цілісного, інтегративного особистісного утворення.

У дисертації обгрунтовується положення про художньо-естетичне відношення як показник цілісності художньо-естетичного досвіду особистості. З'ясовано, що художньо-естетичне відношення виявляється в усвідомлюваних емоційно-оцінних реакціях в умовах переживання процесу та результату художньої діяльності.

В дослідженні пропонується розглядати активізацію художньо-естетичного відношення в структурі особистості студента педагогічного вузу як вирішальну передумову формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя. Закріплене у вигляді сталих ціннісних орієнтацій, художньо-естетичне відношення складає систему внутрішнього опосередкування різноманітних художніх впливів, яка обумовлює художньо-естетичну визначеність особистості студента.

Аналіз психологічного змісту художньо-естетичної діяльності

вчителя світової художньої культури дозволив виявити структуру його художньо-естетичного досвіду. Художньо-естетична діяльність вчителя світової художньої культури спрямована на сприймання та інтерпретацію художніх творів. У процесі взаємодії особистості з художніми явищами, з одного боку, відбувається занурення суб'єкту у простір художнього твору, в авторську художню картину світу, злиття з нею, тобто співпереживання, а з іншого - художня дійсність "відчужується" її спогляданням. Повноцінне художньо-естетичне відношення можливе лише за умови одночасної дії двох планів художньої свідомості реципієнта.

Співпереживання особистості опосередковане психологічним механізмом емпатії. Як афективна складова художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя художня емпатійність визначає не лише його здатність до інтерпретації художнього твору, а й здатність зробити духовний зміст творів мистецтва близьким, доступним, конкретно-чутливим та усвідомлено сприйнятим учнями. Рівень емпатійності виступає критерієм власне професійно-педагогічної готовності вчителя до організації повноцінного навчально-виховного процесу в умовах гуманізації освіти. Повноцінне, всебічне та гармонійне творення досвіду почуттів у дитини вимагає від учителя розвиненості його власної емоційної сфери.

Повноцінна дія споглядання обумовлюється здатністю до відчуття художньої форми та знанням специфічної мови мистецтв. Сприйнятливість до художньої форми як сенсорний компонент структури художньо-естетичного досвіду передбачає емоційні реакції на окремі мовні параметри художнього тексту, на специфічний його образний код, індивідуальний стиль тощо. В дисертації показано, що "декодування" художньої інформації в процесі її інтерпретації здійснюється як трансформація перцептивного образу у художнє уявлення на основі

механізму асоціативності. Аналіз функціонування асоціативності підтверджує значення процесу формування сприйнятливості до мовно-знакових елементів художнього тексту як передумови становлення художньо-естетичного досвіду вчителя. Встановлено, що педагогічне керівництво розвитком чутливості до художньої форми у майбутніх учителів повинно спрямовуватись на набуття ними уміння виявляти у полі сприйняття знакових елементів художнього тексту, створювати та зберігати у пам'яті стійкий "слід-образ" певного художнього твору.

Ми виходили з того, що перцептивні здібності вчителя світової художньої культури повинні розглядатись в їх педагогічній проекції. Відповідно, оптимальна структура художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя повинна характеризуватись гармонійністю інтелектуально-емоційної сфери, поліфонією культурно-світоглядних поглядів особистості, розвиненою художньою ерудованістю. Остання визначається тезаурусом особистості, який передбачає не просту сукупність його змісто-утворюючих елементів, а й сформованість змістовних відношень між ними. Художня ерудованість як когнітивна складова художньо-естетичного досвіду особистості розглядається у дослідженні таким компонентом досвіду, за умови розвиненості якого виявляють себе повною мірою художня емпатійність та сприйнятливість до художньої форми.

На основі теоретико-експериментальних досліджень в дисертації визначаються критерії сформованості окремих компонентів художньо-естетичного досвіду: художня ерудованість /критерії: розвиненість особистісних художніх уподобань; творче володіння художньо-естетичними знаннями; поліфонічне розуміння художнього тексту/, художня емпатійність /критерії: безпосередність художнього переживання; активність самовираження; здатність передавати художню думку як

власне відчуття/, сприйнятливість до художньої форми /критерії: сприймання зовнішньо чуттєвих ознак художнього явища як його неповторного сутнісного виразного буття; здатність до педагогічної інтерпретації художньої форми твору/.

У другому розділі - "Система формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів" - обґрунтовується методика констатуючого та формуючого експериментів, визначаються шляхи та засоби формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів в умовах педвузу, аналізуються результати апробації експериментальної педагогічної технології.

У визначенні завдань констатуючого експерименту ми виходили з того, що формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя опирається на початковий рівень функціонування інтегративних естетичних якостей особистості. Проведене анкетування дозволяє з'ясувати місце художньо-естетичної діяльності в ієрархії потреб та інтересів майбутніх учителів, визначити мотиви звернення до культурних цінностей, зокрема, в аспекті проектування педагогічної діяльності, провести самооцінку художньо-естетичного досвіду студентів педвузу. Висновки анкетування підкріплюються результатами виконання творчого завдання, яке виявило, зокрема, відсутність цілісної художньо-естетичної картини у свідомості майбутніх учителів, кількісну та якісну збідненість художньо-інформаційного фонду, відсутність співпереживання при контакті з художніми цінностями, незрозуміння важливості мовних елементів художнього тексту.

Обробка результатів анкетування та творчого завдання дозволяє виділити три рівні сформованості художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів. Низький рівень /51,6%/ характеризується здатністю студентів орієнтуватися лише у сфері визнаних авторитетів, засвоєння ними художніх цінностей, заданих шкільною програмою, еталонами

моди та молодіжної субкультури, поза особистісним художньо-естетичним відношенням. Зафіксований середній рівень сформованості художньо-естетичного досвіду /41,8%/ відображає наявність певної системи художньо-естетичних знань, сталого інтересу до явищ художньої культури, вираженість критеріїв художніх уподобань, певну виявленість індивідуального бачення художніх творів. Нарешті, високий рівень /6,6%/ позначений глибокою художньою ерудованістю, сталістю критеріїв художніх уподобань, поліфонізмом сприймання явищ художньої культури, світоглядним спрямуванням художнього мислення.

Дослідженню сформованості основних компонентів структури художньо-естетичного досвіду майбутніх студентів передувала розробка оригінальної методики, яка виключає традиційну для естетико-педагогічних досліджень фіксацію оціночного судження, а значить, суб'єктивізм в інтерпретації результатів експерименту. Методика, орієнтована на порівняння та ранжирування художніх об'єктів, дозволяє констатувати низький рівень художньо-естетичної компетентності майбутніх учителів, характерну тенденцію концентрації процесу сприймання художнього тексту на літературо-центристській його ідеї на противагу пластичній, певну розвиненість художньо-емпатійних здібностей, а також виявити рівні сформованості складників художньо-естетичного досвіду. Обчислення коефіцієнтів сполучення Q /щільність зв'язку між художньою ерудованістю та художньою емпатійністю - 0,72, між художньою ерудованістю та сприйнятливістю до художньої форми - 0,88, між емпатійністю та сприйнятливістю до художньої форми - 0,84/ дозволяє встановити взаємозв'язок між вищезазначеними компонентами у цілісній структурі художньо-естетичного досвіду особистості.

Дані експерименту оброблялись за допомогою розробленої програ-

ми автоматизації обчислення результатів експерименту, принципова структура якої дозволяє використовувати останню як засіб програмованого аналітичного контролю в навчальному процесі у вищій педагогічній школі. Розроблена програма розглядається нами як один з компонентів системи експериментальної педагогічної технології.

Організація констатуючого експерименту дозволяє також встановити характерні тенденції виявлення складників художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів у динамічному аспекті, зокрема, виявляє спонтанність формування художньо-естетичного досвіду студентів.

Цілеспрямоване педагогічне керівництво формуванням художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів передбачає організацію взаємозв'язку включених у експериментальний процес дисциплін "Вступ до філософії", "Основи естетики", "Теорія педагогіки", "Основи педагогічної творчості вчителя". У системі, ядром якої виступає навчальний предмет "Шкільний курс світової художньої культури і методика його викладання", навчальні дисципліни взаємодіють на рівнях: по вертикалі - методичному /надає професійно-педагогічної орієнтації художньо-естетичному досвіду/ та світоглядному /створює цілісну художньо-естетичну картину світу/, по горизонталі - загальнопонятійному /рівень узагальнюючих філософських та педагогічних уявлень/ та конкретноспецифічному /рівень генералізації загальних понять на конкретні історико-культурні та професійно-педагогічні моделі/. Експериментальним фактором впливу виступає цілеспрямована художньо-естетична орієнтація системи навчальних дисциплін.

Пропонована організація навчального процесу стимулює збагачення художньо-естетичного тезаурусу /відмітили 63,7% студентів експериментальної та лише 61,7% студентів контрольної груп/, спонукає

до естетичної самоосвіти /75,5% студентів експериментальної та 40,4% студентів контрольної груп/ та естетичної орієнтації педагогічної творчості /57,1% експериментальної та 17% контрольної груп/.

Організація навчального матеріалу за типологічними інформаційними блоками на основі домінантної ідеї /художня картина світу/ виступає фактором управління формуванням художньої ерудованості як компоненту художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів. Використання побудови навчального матеріалу блоками спрямовується на розвиток системного мислення студентів, а також на методичну організацію їх художньо-естетичного досвіду, адаптації його до умов майбутньої професійної діяльності. Оптимізація функціонування інформаційних блоків визначається принципами цілісності, ціннісної спрямованості, концептуальності, опори на домінанту художніх явищ, історизму, співставлення, амбівалентності, оснащення методом аналізу, самоорганізації, варіативності, які забезпечують науковість та дидактичність організації навчального матеріалу. Пропонований підхід до побудови навчального матеріалу реалізований у розробленій програмі "Екільний курс світової художньої культури і методика його викладання", впровадженій у педагогічних вузах України.

Розроблена система навчально-педагогічних ігор оптимізує процес оволодіння художньо-естетичними знаннями /"збагатили художньо-естетичний досвід" - 51%, "спонукали до самоосвіти" - 59,2%, "стимулювали потребу у естетичному спрямуванні власної педагогічної творчості" - 87,7%/. Перевірка ефективності пропонованих підходів до формування художньої ерудованості як компоненту структури художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя здійснюється з використанням методики констатуючого експерименту. Ре-

ультати зведені у таблицю 1.

Таблиця 1

Рівні художньої ерудованості	Контрольна до		після		Експериментальна до		після	
	а	%	а	%	а	%	а	%
Високий	2	3,6	5	6,4	2	3,9	11	22,4
Середній	16	30,2	18	38,3	16	35,1	31	63,1
Низький	36	66,0	26	55,3	31	60,6	7	14,3

Експериментальна педагогічна технологія формування художньої емпатійності базується на використанні потенційних можливостей художнього уподібнення як фактору активізації співпереживання. Продуктивними є методики, побудовані на елементах театралізації, словесних етюдах, "зіткненні протилежностей", "перенесенні" у позицію автора чи персонажу, а також емпатійного тренінгу.

Проведення контрольного експерименту за методикою констатуючого підтверджує результативність запропонованих методичних форм. Результати експерименту зведені у таблицю 2.

Таблиця 2

Рівні художньої емпатійності	Контрольна до		після		Експериментальна до		після	
	а	%	а	%	а	%	а	%
Високий	5	9,4	9	19,1	6	11,8	21	42,9
Середній	16	30,2	18	38,3	18	35,3	21	42,9
Низький	32	60,4	20	42,6	27	52,9	7	14,3

Експериментальна педагогічна технологія формування сприйнятливості до художньої форми як компоненту художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя зорієнтовується на зняття установки на наївно-реалістичне сприймання через оволодіння анімацією предметів та явищ. Інший напрямок - засвоєння сенсорних еталонів ху-

дожніх явищ як загальноприйнятих зразків чуттєвих якостей та відношень предметів, які є результатами культурної творчості людства.

Ефективність пропонованої експериментальної технології підтверджується ходом контрольного експерименту за методикою констатуючого. Результати зведені у таблицю 3.

Таблиця 3

Рівні сприйнятливості до художньої форми	Контрольна				Експериментальна			
	до а	%	після а	%	до а	%	після а	%
Високий	I	1,9	I	2,1	3	5,9	8	16,3
Середній	27	50,9	17	36,2	14	27,5	24	49,0
Низький	25	47,2	29	61,7	34	66,7	17	34,7

В дисертації визначається поняття художньо-оцінної діяльності, на рівні якої виявляє себе цілісність художньо-естетичного досвіду студентів, та художньо-педагогічного аналізу як форми моделювання цієї діяльності, а також розробляється система критеріїв останньої. Оцінка результатів художньо-оцінної діяльності майбутніх учителів дозволила виявити рівні сформованості художньо-естетичного досвіду, співставлення показників яких з даними контрольної групи підтверджує результативність пропонованої експериментальної технології /таблиця 4/.

Таблиця 4

Рівні сформованості х-в досвіду	Контрольна		Експериментальна	
	а	%	а	%
Високий	3	6,4	11	23,4
Середній	19	40,4	29	59,2
Низький	25	53,2	9	18,4

Оскільки сформованість художньо-естетичного досвіду вчителя

передбачає його здатність реалізовувати останній у конкретних педагогічних ситуаціях, то інтегративним критерієм сформованості усіх компонентів художньо-естетичного досвіду виступає їх педагогічна проєкція. З метою виявлення сформованості естетико-педагогічних умінь майбутніх вчителів була розроблена структура останніх, аналіз даних самооцінки яких у ході педагогічної практики дозволяє виявити готовність майбутніх учителів до самостійної естетико-педагогічної діяльності. Розвинена художня ерудованість студентів експериментальних груп впливає на ефективність вибору ними матеріалу уроку /2,7 бали за трибальною шкалою проти 1,6/, цікавого демонстраційного ряду /2,7 проти 1,9/, формування широкого асоціативного ряду /2,3 проти 1,5/. Сформована здатність до художньої емпатії певною мірою полегшує встановлення емоційних контактів з учнями /2,5 проти 2,1/. Актуалізується ціннісно-орієнтовний підхід до організації навчального матеріалу /2,1 проти 1,5/. Самооцінка сформованості естетико-педагогічних умінь виявляє не-реалізовані аспекти підготовки майбутнього вчителя світової художньої культури, які визначають перспективи подальших науково-педагогічних досліджень.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Розроблено положення про художньо-естетичний досвід як інтегративне особистісне утворення, яке є результатом художньо-естетичної діяльності особистості та змістовною стороною якого виступає естетичне відношення особистості до мистецтва.

2. Доведено, що художньо-естетичний досвід учителя впливає на всі аспекти його педагогічної культури, надаючи в його розпорядження власне естетичні засоби, які сприяють реалізації індивідуальної

художньо-естетичної підготовленості в конкретних практичних ситуаціях.

3. Дослідження підтвердило, що формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя в умовах вищої педагогічної школи є цілісним процесом, який забезпечує цілеспрямоване керівництво становленням особистості вчителя, зумовлює оптимізацію процесу підготовки до професійної діяльності, якість засвоєння спеціальних теоретичних і практичних знань та умінь; формування художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя базується на принципі активізації їх естетичного відношення до мистецтва.

4. На основі теоретико-експериментальних досліджень встановлено, що активізація художньо-естетичного відношення уможливується розвитком в структурі особистості відповідно художньої ерудованості, художньої емпатійності та сприйнятливості до художньої форми, які є компонентами художньо-естетичного досвіду як підструктури особистості майбутнього вчителя.

5. Розроблено систему критеріїв художньо-естетичного досвіду майбутнього вчителя, на основі яких виявлено рівні сформованості художньо-естетичного досвіду та окремих його компонентів у студентів педагогічних вузів; проаналізовано тенденції динаміки особистісного художньо-естетичного досвіду.

6. Розроблено і перевірено систему експериментальних педагогічних технологій формування художньо-естетичного досвіду майбутніх учителів, яка передбачає:

- художньо-естетичну орієнтацію навчальних дисциплін у системі міжпредметних зв'язків;
- організацію художньо-емпатійного тренінгу на базі психологічного механізму художнього уподібнення;
- зняття установки на наївно-реалістичне сприймання, засвоєння

ня сенсорних еталонів ;

-системність організації навчального матеріалу ;

-використання прийомів та методів, спрямованих на педагогічну орієнтацію художньо-естетичного досвіду студента /моделювання педагогічних ситуацій, мікрвикладання, рольова гра тощо/ ;

-організація художньо-виховної діяльності в умовах педагогічної практики.

7.Розроблено методику дослідження художньо-естетичного досвіду особистості та його компонентів, а також програмне забезпечення процесу автоматизації обробки експериментальних даних, яке розглядається як засіб програмованого аналітичного контролю у навчальному процесі педагогічного вузу.

Основні положення дисертації викладено у наступних роботах:

1.Шкільний курс світової художньої культури і методика його викладання: Програма для педагогічних інститутів.- К., РУМК, 1991.- 136 с./у співавторстві ; із загального обсягу - 1,7 д.а. є авторськими/.

2.Методичні вказівки до вивчення курсу "Світова художня культура" /теми 1-7/ для студентів педагогічних інститутів.- К., КДПІ, 1990.- 24 с.

3.Методичні рекомендації з курсу "Світова художня культура" /ч.2/ для педагогічних інститутів. - К., КДПІ, 1991.- 28 с.

4.Формування художньо-естетичного досвіду студентів педвузу /на матеріалі курсу світової художньої культури//Культура і освіта: проблеми, пошуки, творчі знахідки.- Вінниця, ВДПІ, 1995.- С.46-48.

5.Формирование эстетического отношения к действительности в процессе изучения мировой художественной культуры// Формирование эстетического отношения к искусству у студенческой молодежи.- М.,

АПН СССР, 1991.- С.161-163.

6.Формування естетичного відношення до мистецтва у студентів педагогічних вузів//Шляхи удосконалення освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури: Тези доп. всеукр. конф. 7-9 квітня 1992 р.- К., КДПІ, 1992.- С.106-108.

7.Самореалізація особистості студента в процесі формування ціннісних орієнтацій засобами мистецтва /Проблема самореалізації особистості у педвузі та загальноосвітній школі: Тези доп. міжвуз. конф. 15-16 вересня 1990 р. - К., КДПІ.- С.108-110.

Шевнюк Е.Л. Формирование художественно-эстетического опыта будущего учителя/ Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 "Теория и история педагогики".- УПИУ им.М.П.Драгоманова.- Киев.- 1995.- Диссертация является рукописью.

Диссертация представляет комплексное исследование профессиональной подготовки учителя мировой художественной культуры в условиях высшего педагогического образования. В работе обосновывается, что результативность подготовки студента к эстетико-педагогической деятельности зависит от педагогического обеспечения процесса формирования целостного художественно-эстетического опыта в единстве художественной эрудированности, художественной эмпатийности и восприимчивости к художественной форме. Научно обоснована и экспериментально проверена педагогическая технология руководства формированием художественно-эстетического опыта будущих учителей.

Ye. L. Shevnyuk. Forming Artistic and Aesthetic Experience of Future Teachers /Tesis presented for a degree of Candidate of pedagogical sciences on speciality 13.00.01 "Theory and History of Pedagogics"- Ukrainian language is defended by the author of the Ukrainian State Teacher's Training University named after M. Dragomanov.- Kiev.- 1995.- Submitted as a manuscript.

The thesis offers a complex study of future world artistic culture teachers professional training as it is in the higher pedagogical schools network. The work substantiates the fact that effectiveness of training students for aesthetic and pedagogical activity depends on pedagogical backing of the process of artistic erudition, artistic empathy, and susceptibility to artistic forms. The proposed pedagogical methods of artistic and aesthetic experience formation in the future teachers is scientifically grounded and tested in experiments.

Ключові слова: художньо-естетичний досвід, особистість майбутнього вчителя, художньо-естетична діяльність, художньо-естетичне відношення.

Підписано до друку 29.06.1995 р. Об.І,І. Формат 60x84 І/І6.
Друк офсетний. Тир. 100. Зам. 198. Безплатно.
Дод УДПУ ім. Драгоманова, Київ, Пирогова, 9.

454367

AB 32.858

AB 32.858